

stránky objektu veřejného mínění. Přesto však je tato část knihy z hlediska marxisticko-leninského přístupu nejobjevnější.

Úloha *subjektu veřejného mínění* je obsahem další kapitoly. Autor v ní přehledně, v souladu se soudobými teoretiky analyzuje pojem veřejnosti jako nositele veřejného mínění a odmítá zužující a omezující výklady, které tento pojem ponejvíce zkreslují. Zabývá se otázkou monismu a pluralismu názorů a kritizuje Uledova, který odmítá pluralismus veřejného mínění za socialismu.

Za podstatu názorového pluralismu považuje Grušin pluralismus materiálních podmínek — sociálně demografickou strukturu společnosti. Názorovou odlišnost za socialismu dává do úměry se stupněm konkretizace posuzovaných problémů.

V páté kapitole, nazvané *projevy veřejného mínění*, se autor zabývá převážně sociálně psychologickými aspekty vnitřní struktury veřejného mínění. Analyzuje mínění jako soud, sleduje jeho hodnotící hlediska a uvádí šest základních typů soudů. Věnuje pozornost problematice pravdivosti veřejného mínění, jeho omylům a omezujícím vlivům. Shrnuje dosavadní poznatky, doplňuje je vlastními zkušenostmi a hodnotí z marxistického hlediska některé názory jiných teoretiků a výzkumníků.

Poslední dvě kapitoly jsou věnovány problematice zkoumání veřejného mínění. První z nich se zabývá *úkoly studia veřejného mínění*, zejména obecnými způsoby poznávání skutečného mínění lidí, teoretickou základnou této činnosti a praktickou orientací a významem výzkumů veřejného mínění. Grušin jednoznačně zdůrazňuje důležitost studia veřejného mínění jako aktivní součásti a nezbytné podmínky procesu rozvoje a zdokonalování celého systému sociálních vztahů ve státě. Na Leninových výroch dokládá nutnost zkoumání veřejného mínění pro fungování reprezentativní demokracie v socialismu, pro zdokonalování mechanismu společenského zřízení, pro sociální výchovu mas i vůdců. Stupeň využití tohoto studia v praxi nezávisí podle Grušina jen na pracovních vědách, ale především na pracovních praxe, na jejich respektu k vědecké analýze a zájmu o ni.

Autor se záměrně nezabývá obsahlou, avšak rámec knihy přesahující problematikou tvorby veřejného mínění. Také však, až na některé odkazy, pomíjí analýzu veřejného mínění z hlediska teorie informace.

Ke *způsobům zjišťování veřejného mínění* se Grušin vyjadřuje obecněji, než je v knihách tohoto druhu obvyklé. Sleduje především společenský význam výzkumu veřejného mínění, ale zabývá se také klasifikací a možnostmi jednotlivých výzkumných metod. Za nejvážnější problém považuje vztah zjištěného a skutečně existujícího veřejného mínění. Charakterizuje hlavní metody zjišťování veřejného mínění a všímá si podrobněji kladných a záporných stránek výběrového dotazníkového šetření. Zabývá se též reprezentativností výběru z hlediska jeho kvality a kvantity. Výklad však nepřekonává

dosud známé poznatky v této oblasti výzkumu.

Celá kniha, až na některé rozvleklé pasáže, je napsána zajímavě a srozumitelně, s použitím řady faktů z výzkumů veřejného mínění v Sovětském svazu. Autor je používá nejen jako východiska pro metodologická zobecnění, ale také k podpoření a dokreslení svých úvah.

Přestože B. A. Grušin projevuje mimořádnou úctu k faktům, nevyvaroval se sám některých dostatečně nepodložených hodnotících soudů. V některých závěrech jsou patrné určité iracionální prvky, projevující se ve snaze obhajovat věc za každou cenu.

Grušinovo pojetí veřejného mínění logicky vychází z myšlenkového bohatství marxismu-leninismu. Toto pojetí je patrné ve všech částech knihy. Autor se opírá o klasiky marxismu-leninismu i o současné marxistické teoretiky a ponechává prostor k dalším úvahám a studiu. Přitom s příslušnou dávkou kritiky a rezervovanosti respektuje přínos nemarxistických vědců a výzkumníků.

Největší přínos Grušinovy knihy, vedle již jmenovaných kladů, spočívá ve výrazném dialektickém pojetí látky, v tvůrčích podnětech, v otevření a odkrytí možností další badatelské práce v sociologii veřejného mínění. Lze ji označit za dosud nejucelenější a nejobsáhlejší marxistické pojednání o problematice veřejného mínění.

Lubomír Vacek

P. V. Pičugin: Mesto i rol politiki v razvitii sovetskogo obščestva (Místo a úloha politiky v rozvoji sovětské společnosti)

Moskva, Izd. Mosk. universiteta 1971, 124 s.

Náš knižní trh je stále lépe zásobován sovětskými publikacemi různých vědních oborů. Z celé řady prací z oblasti teorie a sociologie politiky, které v poslední době vyšly v Sovětském svazu, zaujme nás jistě práce P. V. Pičugina *Místo a úloha politiky v rozvoji sovětské společnosti*. Nevelký rozsah publikace je dán tím, že jde o torzo větší práce, jejíž dokončení bylo přerušeno nenadálým skonem autora v únoru 1970. Otázka rozsahu nesnižuje však význam práce. Jde o publikaci, jejíž autor prokázal zásadový a principiální marxisticko-leninský přístup k výkladu dané tematiky. Redakčně vydavatelská rada Moskevské university doporučuje proto tuto práci jako učební pomůcku ke studiu vysokoškolských studentů, aspirantů i posluchačů sítě stranického vzdělávání. Protože se i u nás v současné době právem rozšiřuje studium nejnovější vědecké literatury ze socialistických zemí, zejména ze Sovětského svazu, v originále, bude užitečné referovat o obsahu a významu této zajímavé a cenné práce z oboru teorie politiky. Je to nutné i proto, že oblast politiky se v socialistické společnosti stává ústřední oblastí vědy i praxe, ovlivňující celý život společnosti.

Určení publikace jako učební pomůcky vedlo zřejmě autora k tomu, že nehledal

za každou cenu hypotetické cesty výkladu dané tematiky, ale postavil svou práci na trvalých hodnotách díla klasiků marxismu-leninismu. Již běžné prolískávání knížky přesvědčivě ukazuje, že práce je především plně postavena na teoretickém odkazu V. I. Lenina. Autor v celé práci vhodně používá historickou metodu, aby čtenáři názorně ukázal vývoj sociologických aspektů politické sféry společenského života SSSR. Práce je dále založena na dokumentech KSSS a mezinárodního komunistického dělnického hnutí. Autor přímo názorně ukazuje, jak má společenskovědní pracovník v socialistické společnosti pracovat se stranickými dokumenty. Projevuje pozoruhodnou znalost materiálů jednotlivých plenárních zasedání ÚV KSSS. Stranické dokumenty a usnesení se v jeho práci jeví jako živý podnět pro teoretickou publicistiku sovětských autorů. Kniha je doplněna řadou odkazů na nejnovější sovětskou časopiseckou i knižní publicistiku.

Již v úvodu autor zdůrazňuje, že politika patří mezi nejdůležitější sociální jevy. Tvůrčí duch marxismu-leninismu vyžaduje další prohloubení a teoretické rozpracování jednotlivých stránek politické vědy, otázek, které před nás staví soudobý světový revoluční proces, výstavba komunismu v SSSR a rozvíjení socialismu v zemích lidové demokracie. V poznámce o literatuře k těmto otázkám ukazuje autor, že v posledních letech se objevilo i v Sovětském svazu mnoho prací věnovaných sociologickým problémům politiky.¹ V těchto pracích se vyjasňuje specifikum politiky, její sociální podstata a objasňuje se vzájemný vztah politiky a ostatních sfér společenského života. Nejužitečnějším se podle P. V. Pičuginy jeví zkoumání politické sféry společnosti z hlediska její struktury a funkční souvislosti jejích strukturálních prvků. Takový přístup nejlépe přispívá k poznávání politiky a jejího místa mezi ostatními sociálními jevy a také nejlepšímu určení prostředků její realizace.

V recenzované práci se autor věnoval zejména sociologické stránce politiky. Pokusil se, jak sám uvádí, zobecnit výsledky výzkumů sovětských filosofů a sociologů z této oblasti a vyjádřit také svá hlediska na řadu důležitých otázek sociologické teorie politiky.

Vlastní obsah práce má dvě části. V první části, nazvané *Sociální podstata politiky sovětské společnosti*, rozebírá autor obecně teoretické otázky politiky, vztah objektivního a subjektivního faktoru v politice, vztah politiky a sociálních zájmů a vědecké základy politiky. Závěrečná kapitola této části, nazvaná *Politická strategie a taktika KSSS*, je vlastně přechodem ke druhé, konkrétnější části práce.

V první části autor především ukazuje,

že zkoumání politiky je spojeno s problémy nejen teoretického, ale i terminologického charakteru. Již vlastní pojem „politika“ se používá v různém smyslu. V sociologické literatuře se politika objasňuje buď jako činnost strany a státu, či jako vztahy tříd a národů, nebo jako jedna z forem společenského života apod. V běžném životě a vědomí lidí se politika chápe jako účast lidí na společensko-politické činnosti. K tomu je nutné poznamenat, že pojem politika má i další významy. V tom nejběžnějším smyslu se jím rozumí i chytračení nebo orientace člověka nebo skupiny na nějakou činnost, existuje ekonomická politika podniku apod. Domnívám se, že v této souvislosti se nemůžeme vyhýbat tomu, jak chápe politiku buržoazní sociologie a politická věda. Vždyť známe z naší nedávné praxe netřídní konstrukce mocenských struktur pod názvem marxistická sociologie politiky. Autor recenzované práce správně uvádí, že poznat podstatu, strukturu a funkce politiky bylo možné jedině z pozic materialistického pojetí dějin. Marxistická sociologie chápe politiku jako historický jev, vzniklý a rozvíjející se na základě materiální výroby. Marxisticko-leninská analýza politické sféry společenského života ukazuje, že do pojmu politika v širším smyslu je možné zahrnout: souhrn politických názorů, idejí a teorií; politické vztahy vyjádřené v činnosti tříd, národů a sociálních skupin jako činitelů státní moci; politické organizace a instituce a jejich činnost. V užším smyslu je pak možné politiku chápat jako směr činnosti tříd, stran a států. S odvoláním na A. Bovina ukazuje autor na nesprávnost zařazování politiky mimo sféru společenského bytí, jen do oblasti ideologie a teorie. Vždyť takové politické instituce, jako je stát a strana, takové politické procesy, jako je válka či revoluce, naprosto není možno považovat pouze za projevy společenského vědomí.

Za velmi důležité kategorie marxistické sociologie považuje P. V. Pičugin pojmy *objektivní podmínky* a *subjektivní faktor*. Specifikum vztahu subjektu a objektu jako sociologických kategorií spočívá podle něho v tom, že odrážejí nejen substancionální, ale i strukturálně funkční stránku sociálně historické praxe lidí v rozvoji společenských procesů. Objektivní stránku politiky představují výsledky praktické politické činnosti stran, tříd, národů i států, tedy reálné existující politické vztahy. Subjektivní stránka politiky zahrnuje politické názory, ideje a teorie, vůli, uvědomělost a organizovanost mas, tříd a stran a cílevědomost jejich činnosti. Velmi podrobně, s mnoha odkazy na V. I. Lenina a na dějiny socialistické revoluce i výstavby socialismu a komunismu v SSSR analyzuje autor vztah obou těchto kategorií. Z hlediska existující politické jed-

¹ Autor neuvádí útluly, uvedme zde proto jen některé:

Bovin, A.: *K postanovke sociologičeskich problem politiki*. Sociálnyje issledovanija 1968, č. 2.
Burlackij, F. M.: *Lenin, gosudarstvo, politika*. Moskva. Nauka 1970, 413 s.

Belov, G. A.: *Političeskije otnošenija v socialističeskom obščestve*, Moskva, Mosk. univ. 1970, 31 s.
Fedorov, V.: *Některé teoretické problémy politiky a leninský odkaz*. Praha, Naše vojsko — HPS ČSLA 1970, 51 s.

noty dnešní sovětské společnosti ukazuje pak, jak se vytvářejí podmínky pro neustálý růst subjektivního faktoru politiky v SSSR.

Autor podobně analyzuje i otázku vztahu politiky a sociálních zájmů v sovětské společnosti. Zájem nechápe jako fyziologický či psychologický jev, ale jako jev sociální. Polemizuje však s názorem V. P. Rožina o úplné harmonii zájmů za socialismu. K takové harmonii vytváří socialismus teprve předpoklady, úplná a všestranná harmonie zájmů je možná až v komunistické společnosti. Slaďování zájmů všech sociálních skupin socialistické společnosti je však důležitou součástí politiky komunistické strany a sovětského státu. Součástí této politiky jsou i vnější faktory slaďování zájmů, vyjádřené internacionálním sovětského státu a světové socialistické soustavy. Právě tento princip tvořil základ rozhodnutí zemí Varšavské smlouvy v roce 1968 při poskytnutí internacionální pomoci československému lidu v boji proti vnitřním antisocialistickým kontrarevolučním silám. Tato myšlenka, objevující se na několika místech recenzované práce, ukazuje, jak sovětské vědci zobecňují ve svých studiích i nejakutálnější otázky soudobé politiky. To má zvláštní význam právě pro naše československé poměry. Potřebujeme, aby i u nás stále širší okruh společenskovevědních pracovníků angažovaných a principiálně řešil z pozic marxismus-leninismu problémy politiky vytyčené XIV. sjezdem KSČ a konkretizované jednotlivými zasedáními ÚV KSČ.

V kapitole o teoretických základech politiky uvádí autor, že za teoretický základ politiky KSČ je možno zcela jistě považovat marxismus-leninismus jako celek. Z jeho základních součástí má pak pro politiku mimořádný význam marxisticko-leninská filosofie. Na několika místech své práce zdůrazňuje autor specifikum a potřebu relativní samostatnosti teorie politiky jak ve vztahu k filosofii, tak k vědeckému komunismu. Podobně je tomu s teorií řízení společenských procesů. Domnívám se, že zde není dost místa k tomu, aby bylo možno zaujmout nějaké konečné stanovisko k této otázce. Bude však užitečné, když se k této otázce vrátíme na jiném místě. Myslím, že jde skutečně o specifikum věd různé obecnosti, rozdílných metodologických i výzkumných úkolů. Navíc musíme brát v úvahu, že nejde jen o proces diferenciací a vydělování speciálních věd, ale o širší proces, zahrnující též integraci věd jako nutný stupeň komplexního poznávání moderní socialistické společnosti i soudobého světa. Po zkušenostech šedesátých let pro nás musí být trvale nespornou vůdčí teoretická a metodologická úloha marxistické filosofie, dialektického a historického materialismu, pro každou speciální společenskou vědu, tedy i pro teorii

a sociologii politiky. Propracování postupů a zásad této teoretické a metodologické funkce filosofie je nejen věcí filosofů, ale i pracovníků speciálních věd.

V dalších kapitolách klade autor důraz na konkrétně historický přístup k politice, na leninskou zásadu konkrétní analýzy konkrétní situace v každém daném historickém momentu vývoje. Jde o poznávání objektivních zákonů a jejich využívání. Politické vedení komunistickou stranou je založeno na poznávání a předvídání zákonitého vývoje událostí a na rozvíjení inovací. Jedním z nejdůležitějších principů dialektickomaterialistického světového názoru je nerozlučné spojení vědecké teorie s praxí revoluční přeměny světa. V tomto duchu je vyložena i politická strategie KSSS z vnitřního i mezinárodního hlediska. Jde tu vlastně o pokus autora analyzovat rozhodující úlohu KSSS ve světovém revolučním procesu i při výstavbě komunismu v SSSR. Chtěl bych při této příležitosti poznamenat, že analýza historického poslání a úlohy komunistických stran jako subjektu revoluce patřila vždy v marxisticko-leninské sociologii k ústředním politickým tématům. Ne náhodou byla také otázka vedoucí úlohy strany centrem útoků revizionistů všeho druhu v celých dějinách komunistického hnutí, nevymínám ani Československo v roce 1968. Domnívám se, že se zde můžeme zmínit i o svých vlastních marxisticko-leninských sociologických tradicích řešení této problematiky. Tak při hledání východiska z vnitrostraničné krize v roce 1929 se zdůrazňoval rozdíl mezi objektivními a subjektivními příčinami krize. Průkopník marxisticko-leninské filosofie v Československu Ladislav Szántó napsal o úloze politického subjektu — komunistické strany: „Marxisticko-leninská sociologie nás učí, že komunistická strana, tj. historii vytvořený kolektivní subjekt, není samostatný, pro sebe existující sociální útvar. Komunistická strana je částí třídy proletariátu. Je tou součástí proletářské třídy, která si nejjasněji a nejsprávněji uvědomila sociální postavení a historické poslání své třídy. Jako taková část třídy je tedy vlastně hlavou třídy proletariátu, jejíž úlohou je vést a řídit, přesvědčovat a vychovávat svou třídu.“² Ostatně v této souvislosti se nemusíme vracet vždy do daleké minulosti. Také například polská marxistická sociologie považuje vedoucí úlohu dělnické třídy a vedoucí úlohu strany i vztahy mezi bratrskými komunistickými stranami za ústřední výzkumný problém sociálně politického systému.³

Druhá část knihy má název *Úloha politiky v sociálně ekonomickém rozvoji sovětského státu*. Jsou v ní řešeny, a to velmi konkrétně a názorně, otázky vztahu politiky a řízení sociálních procesů, politiky a ekonomiky, sociálně politické jednoty sovětské spo-

² Szántó, L.: *Materialistická dialektika a kríza strany*. Pravda, 17. 2. 1929, diskuz. příloha č. 12. (Otištěno též v publikaci autora: *Oktober a moja cesta k marxismu*, Bratislava, VPL 1967, Vybírané state, Bratislava, SAV 1958, s. 29.). Existuje ovšem i bohatá tradice pokračovatelů klasického marxismus-leninismu. K těmto otázkám viz

např. Bláha, K.: *K marxisticko-leninské teorii politiky a vojensví* A. Gramsciho. Svet sociológie 1971, č. 2, s. 42–46.

³ Banaszkiewicz, J.: *Tendence a perspektivy marxistické politické sociologie*. Příloha k Tvorbě 1971, č. 6, s. 11–13.

lečnosti, dále úloha politické ideologie a výchovy, vliv politiky na socialistické právo, morálku a umění a konečně zaměření vnitřní i zahraniční politiky sovětského státu.

Autor nejprve objasňuje rozdíl pojmů řízení a vedení. Zdůrazňuje, že vědecká organizace řízení není možná bez vědy o řízení. Píše: „V posledních letech u nás ... stále více sílí mínění, že věda o řízení se z hlediska svého charakteru jeví jako integrální věda, zachycující ekonomickou, sociálně-politickou, technickou i organizační stránku řízení. Není možné souhlasit s těmi autory, kteří vědu o řízení ohraničují teorií vědeckého komunismu. Vědecký komunismus ovšem spolu s marxisticko-leninskou filosofií a politickou ekonomii tvoří obecně teoretické základy vědeckého řízení sociálních procesů. Ale řízení se opírá také o jiné společenské a přírodní vědy a zejména o takové vědy, jako je kybernetika a statistika.“ Celý systém řízení v podmínkách socialistické společnosti má však podle autora politický charakter zcela odlišný od třídní a konkurenčně anarchické podstaty systému řízení v kapitalistické společnosti. Jeho smyslem a cílem je uspokojení potřeb a zájmů tříd, sociálních skupin, národů a národností země.

V dalším zdůrazňuje autor úlohu státního aparátu i stranického a společenského aparátu řízení. Tento aparát musí umět zobecňovat a v praxi uplatňovat údaje poskytované a vědecky zpracované statistikou i konkrétními sociologickými výzkumy. Musí znát zákonitosti soudobé etapy vývoje sovětské společnosti. Socialistická společnost Sovětského svazu představuje neobyčejně složitý dynamický systém, vyžadující od řídicího aparátu speciální přípravu, znalost vědy o řízení a umění zacházet s výpočetní technikou. Obrovskou silou řízení sociálních procesů je dále účast pracujících na práci sovětů, jejichž aktiv dosahuje v SSSR počtu 23 milionů lidí. Význam účasti pracujících na řízení sociálních procesů neustále roste.

Kapitola o vztahu politiky a ekonomiky vychází ze známé Leninovy teze o prvenství politiky nad ekonomikou. Soudobá etapa vývoje výstavby komunismu v Sovětském svazu nepřipouští jakýkoli subjektivismus, administrování či komandování v politice. Vzájemný vztah politiky a ekonomiky se uskutečňuje především na základě obecného sociologického zákona o určující úloze způsobu výroby v sociálním vývoji. Za jeden z nejvýznamnějších úkolů komunistické výstavby je možné dnes v SSSR považovat organizaci a řízení národního hospodářství. K tomu je v knížce uvedena řada faktických údajů.

V kapitole o sociálně politické jednotě sovětské společnosti najdeme údaje o třídním, sociálním složení sovětské společnosti, vzdělání a dalších faktorech v jejich historickém vývoji. Je zde potvrzena vedoucí úloha dělnické třídy a komunistické strany. Politika KSSS je podle autora nejdůležitějším

činitelem změn sociální struktury sovětské společnosti.

V dalších kapitolách je analyzováno specifikum politické ideologie a politickovýchovné práce strany. Socialistickou ideologií chápe autor jako souhrn ekonomických, politických, právních, filosofických, etických a estetických názorů, vztahujících se k duchovní sféře života sovětské společnosti. V ideologii vidí důležitou složku nadstavby a mohutný prostředek boje za výstavbu komunismu. Politická teorie zaujímá v socialistické ideologii ústřední místo. Autor pak ukazuje na významné úkoly politické ideologie a vědy v politickovýchovné práci, zejména mezi mládeží. Dále se zamýšlí nad socialistickým právem, morálkou a uměním právě ve vztahu k politice. Myslím, že i zde najde čtenář odpověď na problematiku komplexního působení politiky v různých sférách společenského života socialistické společnosti, zejména její nadstavby. To však již přesahuje rámec naší recenze.

V závěru práce jsou objasněny základní směry zaměření politiky sovětského státu. Ve vnitřní politice je to vytvoření materiálně technické základny komunismu, dovršení socialistických společenských vztahů a výchova nového člověka. V zahraniční politice je to těsná spolupráce se zeměmi socialistického společenství, navázání přátelských vztahů se zeměmi, které se osvobodily od kolonialismu, podpora národně osvobozeneckého boje utlačovaných národů a postupné uskutečňování leninského kursu mírového soužití socialistické a kapitalistické soustavy. Autor klade důraz zejména na vojensko-politickou jednotu socialistických zemí. Práce končí vyznáním víry autora v úspěšné tvůrčí vyřešení všech otázek cesty ke komunismu v Sovětském svazu za podmínek trvalého míru ve světě.

Nevelká práce, o které jsme zde referovali, je bohatá svým obsahem, má však i svá úskalí. Příliš široký záběr tematiky neumožňuje vždy autorovi doložit výchozí teoretická tvrzení fakty, uskutečnit to, co sám proklamoval — spojení a zobecnění údajů sociologických výzkumů z oblasti politiky. Snad je to i tím, že jde jen o vstupní kapitoly nedokončené širší práce. To, co však již nemohl uskutečnit autor recenzované práce, mohou v návaznosti na jeho myšlenky udělat jeho čtenáři a následovníci. Úkol rozvíjení marxisticko-leninské teorie a sociologie politiky je i nadále aktuální. Recenzovaná práce bude jistě i u nás v Československu významným pomocníkem nejen ve studiu, ale i v dalším angažovaném vědeckém rozpracování otázek politiky socialistického státu. Naše současná situace po úspěšné politické konsolidaci, po XIV. sjezdu KSČ a přesvědčivém výsledku voleb je k tomu pro společenskovědní pracovníky všech oborů dobrou příležitostí. Marxisticko-leninská sociologie nemůže a nesmí stát stranou politického života země.

Karel Bláha